

Tur til gamle boplasser ved Hogget søndag 30. august 1992.

Her finner dere protokollen fra denne turen ved Hogget i form av bilder. Denne var lima inn i protokollboka, så det var vanskelig å kopiere med god kvalitet, men det er nok lesbart, lærerikt og fornøylig for dem som liker å lese om sånt.

Eva Gundersen og Steinar Meen, 9.12.2021.

TUR TIL GAMLE BOPLASSER VED HOGGET SØNDAG 30.AUGUST 1992.
=====

Turen blei arrangert i samarbeid med bondelaga i Modum og var forberedt av Kai Hunstadbråten og Leif Hellerud. Hele 120 personer og noen bikkjer var møtt fram sør for Høggvarden. Været var strålende.

Eli Moen ga en redegjørelse for Modum Blaafarveværks historie.

En høst for 220 år siden vakte malmfunnet i Skuterudåsen stor jubel i København. Det blei stilt forventninger til at gruvedrifta skulle hjelpe på statens dårlige finanser, men verket blei aldri noen viktig inntektskilde for den dansk-norske stat.

I 1782 var planleggingskostnadene kommet opp i 180000 Rd og kalkylen led på ytterlig 120000 Rd før oppstart. Skatteinntektene utgjorde den gangen 290000 Rd årlig. "Finansminister" Schimmelmann, som var drivkrafta bak planene, døde i 1782, og en komite blei satt til å undersøke hvordan en skulle nå fram til lønnsom drift.

Det var i den forbindelse utsendinger fra København besøkte området og Danskesteinen ved Nordgruvene blei satt til minne. Her er navnet Stehmann og datoen 19. juli 1783 innskrevet.

Ledelsen blei sparka, bedre fagfolk skaffa og drifta kom i gang med knepent overskott. Under kriseåra omkring 1808 var nedlegging på tale, men dette blei avverga av den stedlige ledelse.

Unionsoppløsninga 1814 medførte uklarhet om hvem som egentlig eide verket nå som den danske kongen hadde gitt avkall på Norge. Om dette blei det ført rettssak fra 1815 til 1819. Høyesterett avgjorde at en kjøpmann i Gøteborg hadde eiendomsretten ettersom dansk kongen hadde lånt penger hos ham. Verket gikk snart på auksjon og 17. jgjuar 1822 blei det solgt til den tyske bankier Bennecke fra Berlin for 50000 Rd.

Nå begynner storhetstida for Modum Blaafarveværk, og de fleste boplassene på dagens tur er bygsla i perioden 1822-1848 da aktiviteten var stor.

Nye og bedre fagfolk og forretningsmetoder ga betydelig overskott på drifta. På 1830 tallet var det årlige overskottet gjennomsnittlig på 29000 Spd, på 40-tallet nærmere 50000 Spd.

Men i 1848 gikk verket konkurs og arbeiderne blei oppsagt. Årsakene var et samspill av dårlige konjunkturer og ny teknologi, nemlig oppfinnelsen av kunststoffet ultramarin som erstatta koboltblått i de fleste sammenhenger. Bare i glass og porselen blei det fortsatt brukt koboltblått.

Et engelsk verk kjøpte Blaafarveværet i 1849 og videresolgte det 1856 til et tysk blåfargeverk som la ned fargesmeltinga og begrensa drifta til produksjon av halvfabrikata for egne verke i Sachsen. Gruvedrifta fortsatte til ut i 1890 da mangel på drivverdig malm

satte en endelig stopper i 1898 for gruvene.

Blåfargeverket hadde stor betydning for Modum gjennom hele perioden det var i drift. Det bidro sterkt til å føre det gamle bondesamfunnet inn i pengeøkonomien. Også på andre måter medførte verket en moderniseringsprosess.

Den første befatninga innbyggerne fikk med verket var som leverandører av materialer og kjøring. Tømmer, teglstein, torv og hamp nevnes som varer levert lokalt. Bondesamfunnet var villig til å levere disse varer og tjenester og tok dermed et langt skritt inn i pengeøkonomien. For noen medførte verket nye muligheter til å stige oppover i samfunnsklassene. Peder Gregersen er det beste eksempelet på det, han begynte som materialleverandør og gjennom kgl. landhandlerbevilling i 1842 skaffa han seg kapital til å overta Kongssagene i 1842 og Hassel jernverk i 1854.

Men først og fremst prega verket Modums sosiale utvikling ved at det skapte en arbeiderklasse. Kjernen i denne besto opprinnelig av bergfolk fra Kongsberg som var blitt overflødige ved innskrenkingene på Sølvverket i 1770-åra. Disse bodde vesentlig i Modums første tettsteder: Nymoen og Skuterudflata. På Nymoen bodde det ved folketellinga i 1801 241 personer, på Skuterudflata 81 personer.

Mellom 1801 og 1845 fant det sted en voldsom vekst i folketallet på Modum. Den var nesten dobbelt så stor som veksten på landsbasis, og denne regnes som den raskeste i Europa. Blåfargeverket ga leve- og overlevelsesmuligheter.

I 1845 var folketallet 581 på Nymoen og 389 på Skuterudflata, det var 13% av folket i bygda.

I 1822 hadde verket ved overtakelsen 22 arbeidere, i 1840 nådde det toppen med vel 1200 arbeidere, da var det landets største arbeidsplass. Folketallet på Modum steig fra 4043 i 1815 til 7691 i 1845, nesten ei dobling på 30 år

De ansatte ved verket falt i 4 hovedgrupper.

I. Ugifte, unge menn ansatt mindre enn 2 år av gangen.

Disse ønska ikke permanent husvære. de utgjorde inntil 70% av arbeiderne og kom vesentlig fra Modum og nabobygdene.

II. Ei gruppe med 4-12 års ansettelse. De ønska ikke å fortsette ved verket lenger når de hadde spart opp penger til egen jord. Jorda på Modum blei sterkt oppstykket med en tallrik småbrukerstand. Ca 1830 var halvparten av bruka for småbruk å regne, antakelig den høyeste andelen i hele Norge.

III. Den faste kjernen av profesjonelle bergmenn som bodde på Nymoen og Skuterudflata.

-3-

IV. Ei lita gruppe arbeidere med plasser og hus i området. Det er plassene til disse vi skal se i dag.

Plassene lå under Overn, Amundrud og Sandaker øst for Hogget, under Hulbak, Bjerndalen og Skuterud på vestsida. Noen få fins i nordområdet, men disse eksisterte kanskje før verkets tid også. Det området vi skal gjennom, blei gjennomgående rydda 1820-30. Noen plasser er vanskelige å stedfeste, da de ikke var matrikulert og dessuten svært overflatisk omtalt i det skriftlige materialet. Leif Hellerud har registrert 37 plasser. På disse plassene bodde det ved folketellinga i 1875 55 personer, i 1891 36 personer.

Turen gikk så opp på vestsida av Hogget. På grunn av den overveldende deltakelsen tok det 4 timer å nå Skuterudsetra, og følget delte seg der, idet mange gikk ned samme veg. Deriblant referenten, som dermed i det følgende begrenser seg til plassene vest for Hogget. Leif Hellerud regner med at boka hans kommer ut før jul. Den vil inneholde fyldig omtale av alle de plassene han har funnet.

KLOPPMYR. Plass under Hulbak. Bygsla 1847 av Kristian Olsen Sandaker. Kona hans døde 1849, men Kristian var her til 1868. Overtatt av Anders Andersen Nes som bodde her til århundreskiftet. 2 sønner overtok da. Huset blei revet 1905. Barna gikk på skole på Skuterudflata, dit vegen var svært tung. Dette gjaldt formodentlig barna på alle plassene. Plassen fikk seinere navnet Helgerudjordet.

JANSÅSEN (seinere Jansejordet). Plassen er også nevnt Løvhesjebakken under Nord-Tandberg. En sønn på Tandberg var den første som bygde. Seinere kom Kristoffer Hansen Rettrum, som bygsla i 1851. Denne Rettrumen slo etter hvert under seg mange plasser på disse kantene. Fra 1862-1880 Kristian Olsen Bjerndalen.

I 1880 kom Jan Korneliussen Jar som døde her ca 1900. Han leide rom i den vesle stua til en familie fra Tandberg som kom dit med 7 unger og endte opp med 9.

HASSELMOEN ligger like under Hoggets bratte vestsida. Sagnet sier at vardemannen bodde her først. Det fins ingen tinglyste papirer på plassen. Nils K. Hassel bodde her på 1840-tallet. Hus sto ca 1900.

ELLEFSTUA ligger ikke langt fra forrige plass. Ellef Aslaksen levde her i usle kår i 1840-åra og fram til ca 1860, da Rettrumen overtok. Ved en kontroll verket foretok fant de 2 unger i en bing med halmbøss og filler, og det blei da formoda at dette var eneste sengeplass for hele familien. Plassen hadde 1 ku og ellers jord til litt poteter og korn.

ELLENSTUA ligger i samme området. Her vokste ei svar rogn i tomta. Lars Korneliussen Soya bygsla i 1842. Han døde i gruveulykka 1850 og kona Ellen overtok og fikk nevnet knytta til plassen. Hun bygsla bort plassen, men fikk sjøl bo der til Rettrummen overtok bygselet i 1860.

HUGGLIEN ligger i samme området. Her vokste stor bjerk og gran i tomta. Ole Kittilsen Bjertnes bygsla sist i 1830-åra, han døde snart og kona overtok og blei til 1860-åra. Jorda her regnes som god. Rettrummen sikra seg bygslen til slutt her også. Ved denne plassen lå det ei olle som Einar Hulbak påviste. Den har tømra vegger og gir vann året rundt uansett tørke. Alle plassene i området hadde rett til å hente vann her.

BJØRNEJOTA (jot=revne, fører opp på Hogget) skal være gammel plass. Erik Evensen Rygg bodde her fra 1844-1863. Plassen var bratt og det var spor etter reine terrassejordbruket. Under fjellet fikk ferdselsveg til Sørgruvene.

HUGGBRÅTEN (JENSESTUA). Denne og de to følgende lå tett innpå hverandre. På Huggbråten vokste rogn og epletre. Nils Nilsen Hassel bygsla 1828-1847 og satte opp hus. Han rydda også den andre bråten. Svingersønnen Jens Kristensen overtok 1847-60-tallet, da han mista plassen på et misligholdt lån fra Rettrummen. Rettrummen flytta da fra Jansplassen og til Huggbråten. En sønn av Jens var innom på 1880-tallet, men reiste snart til Amerika.

RYGGSTUA (ØVRE HULBAKBRÅTEN) ligger like ved foregående. Her står hus fortsatt og 2 epletrær. Kristoffer Andersen er nevnt her 1828-1832. Erik Evensen Rygh kommer som svingersønn i 1863, flytter huset sitt fra Bjernejota. I 1889 blei han enkemann, dattera overtok, seinere sønnen Gotfred Rygh. Sistenevnte døde i 1972. 4 ledd av Rygh-familien skal ha bodd her. Huset står som ved århundreskiftet, delvis også innboet, forteller nåværende eier Einar Hulbak.

RETTERUM (HULBAKBRÅTEN) blei den største plassen på disse kantene og synes å være den eldste. Skilt ut 1810 til Klaus Nilsen. 1830 til Mathias Andersen Agerholt. Dennes sønn bygsla 1849 slåttemark på andre sida av bekken under Bjørndalen i Sigdal. I 1865 overtok Kristoffer H. rettrum eiendommen. Han hadde mye jord. Han flytta Ellefstua og bygde den sammen med huset som sto der. 4 kuer og hest fødte han. Til slutt slutta han på gruva og dreiv med handel, bl.a. grisehandel. Han døde i 1885 og hadde da slått under seg det meste av nabolaget.

Stua blei revet 1987 og flytta til Gruvetråkka. Store tuntrær (ask) blei da hogd til sorg for lokalbefolkninga.

De følgende plassene var svært brattlendte. Til dels var store steinrøyser samla i nedkanten av jordene. Mens plassene fra Hugglien til Rettrum ligger i noenlunde åpent terreng, har skogen overtatt helt de kommende.

ANDRINESTUA (Hanseplassen, Plassestykket). Her bodde 1847-1852 Nils N. Hassel (HUGGLIEN). Seinere kom Andrine Mathiasdatter fra Rettrum hit som enke. Hun døde ca 1860. Ingen veit hvem som bodde her etterpå, men hus blei revet ca 1910. Vi fant murstein av nokså ujamn størrelse i tomta. Einar Hulbak meddelte at det hadde vært et "bondeteglverk" nede på Simostranda som kunne ha levert steinen.

SYVERTSPLASSEN (Madseestykket, Bråten under Bjonndalsplassen). Dette var 2 plasser 1820-62 med nokså mye, men brattlendt jord fram til Skuterudleet. Her lå eneste hus med 2 etasjer på dene sida av åsen. De hadde felles fjøs, men 2 lærer. I tomta vokste ei gran så stor at noen lurte på om den var sådd straks husa var borte. Steffen Halvorsen Soya bodde her først, Martin Syvertsen kjøpte hus for 500 kr i 1880. Han døde 1899, kona Karine fortsatte til 1915. Da blei alt solgt på auksjon. Ole Bjørnsen flytta bygget til Jar, men det blei ikke satt op igjen som eget bygg. Dette var sist bebodde plass på dene sida av åsen.

BOSØLLØKKA (?) fra 1830-åra lå høyt oppe i åsen og var kanskje bebodd relativt kort tid. Peder Jakobsen Boserud fra Sandsvær kom hit 1830-åra, men flytta ut av bygda uten å bli registrert. Familien var innom på 1880 tallet.

Så var det mat og fin utsikt over Simostranda

Turen gikk nå ILEN, bygsla 1840 av Lars Olsen Ilen (fra Ilen ved Geithus). Han døde 1872. De dyrka ganske mye korn, satte 3 tønner poteter og holdt hest, 4 kuer og kalv i 1875. Nedlagt ca 1900.

SKUTERUDSETRA var egentlig en liten gård med 6-7 kuer og hest. Den skriver seg iallfall fra 1600-tallet. Ole Evensen S. er nevnt 1735 da han hadde pant i Skuterud. I 1752 blei bruket tatt i bruk igjen etter å ha ligget brakk ei tid (kanskje). I 1865 hadde de hest, 4 kuer, 5 sauer og satte 3 1/2 tønner poteter. Korndyrkinga var betydelig. Stedet blei utfartssted for Modum Bad, en periode tuberkulosehjem. Kristen Brekke var den siste som bodde her, han holdt til i Brekke-Hogget om vinteren og døde 1909. Bygga blei spredt for mange vinder, men underlåvederene med inskripsjoner kom til Grønland på Simostranda. I 1865 blei dattera på gården drept under utprøving av ei borse som en kramkar skulle demonstrere.

Wermund Skyllingstad, sekr.